

סיפורה של הלינה

י. באואר

אמהלי היקרה,

אמהלי מה נשמע אצלכם אצלי זה רע מאוד בדרך זו אני עדיין בצרפת אני מקוררת. כיצד מרגיש אבא וכיצד מרגיש קאז'ו האם גברת אחת שלחה לקז'ו שמלונת אני מאוד סקרנית האם המכתבים מגיעים או האם אינכם רוצים לענות עכשו אינני רוצה תשובה כי היום אני כאן ומחר במקום אחר. הגברת שהיתה לה השמלונת נקראת אנה קרקובסקה מה נשמע אצל סבתא. אמהלי מוטב היה לו מסרת אותי לגרמנים מאשר ליהודונים הללו שכה מענים אותי או שהייתם מטביעים אותי. אצלם שומעים רק אזי וויי סמיה גיט וז'וסי ווייס ושום דבר יותר אבל בין כה ובין כה אי פעם אשלם להם כגמולם.

אני מתהלכת מלוכלכת כמו מנקה ארובות כי לא נותנים משהו לכבס רק צריך להתהלך עם כנים עד כה אין לי כנים אבל אני חושבת שהם יודעים שאני עונדת את המדליון יש לי שלוש בנות ואני הרביעית אחת שמה רומה השניה אירנה ומרישיה להט יש ספרוניתפילות מחרוזות ומדליונים חבל שלי אין מחרוזת תפילה להתראות פא.פא. פא קא 122

ב-1946 קם בפולין ארגון ה"קואורדינציה" לגאולתם ולחינוכם של ילדי ישראל אשר נמצאו בבתייהם של מאמצים פולניים, או אשר הגיעו זה לא כבר עם הריפאטריאציה מבריה"מ. בשני המקרים גם יחד היו רוב הילדים או יתומים או שהוריהם היו בתנאים גרועים ביותר למסור את ילדיהם למוסד זה, אשר, כלל את תנועות א"י העובדת והימין, וב-1947 הצטרף אליו רשמית גם "המזרחי". היו בין ילדים אלה גם כאלה אשר אך בקושי רב מאוד נפרדו מסביבתם הפולנית והנוצרית שאליה התקשרו מסיבות אלה או אחרות בתקופת השואה. עד כמה היתה בעיית ילדים אלה חמורה תוכיח התעודה שהגנו מפרסמים בזה והעדות המצורפת כאן.

הקבוצה אליה השתייכה "האלינה" (השם בדוי, והשם האמיתי שמור במערכת ה"ילקוט") נאספה בסתיו 1946 בבית ילדים בלודז'. האלינה הגיעה לשם לפני חג המולד. לדברי מדריך הקבוצה, מ. ב. (השם והכתובת שמורים במערכת הילקוט), יצאה הקבוצה לצרפת ב-18 לפברואר 1947. שם שהתה בבתי ילדים, בייחוד בזה ב-Pougue les Eaux. משם כתבו הילדים מכתבים ל"הורים" הפולניים מהם נפרדו קודם. שנים מן המכתבים האלה הרעברו ללודז' להנהלת הקואורדינציה, ונמסרו שם ע"י הח' אריה גולדברג לח' מאיר תלמי ממשמר העמק אשר ביקר במקום. הוא אשר הביאם ארצה והם שמורים היום בארכיון מורשת (D.1).

בקבוצה היו 4 ילדים (האלינה זוכרת שלושה מהם, ושניים מן השמות זהים עם השמות המופיעים במכתב המתפרסם כאן) אשר דבקו במיוחד בנצרות ובפולניות. מ. ב. מעיד שהאלינה היתה אחת מהם. אין לזהות את האלינה בבטחון גמור עם כותבת המכתב המצורף, אולם אין ספק שהמכתב נכתב ע"י אחד מילדי הקבוצה ושהאלינה השתייכה לקבוצה של 4 הילדי אשר מחוגם בא כותב המכתב.

השאלה המתעוררת למקרא התעודה שלפנינו נוגעת ודאי למניעים ולרקע. מה הם הגורמים שהביאו את האלינה לעמדה כזאת כפי שהיא מוצאת ביטוי במכתב שלפנינו?

האלינה נולדה * בעיר זגיאָו (Zgierz) בקרבת לודז', למשפחה פועלים. אביה עבד בבית-חרושת לבדים במקום והבית היה בית מסורתי-יהודי. עם פרוץ המלחמה היתה האלינה בת 4 או 5 (אין היא יודעת את גילה המדויק). אחיה נולד כשנה לאחר פרוץ המלחמה. המשפחה גורשה מזגיאָו עוד בימים הראשונים של הכיבוש על-מנת לפנות מקום לגרמנים מקומיים. עברו לעיר ביאלה ואח"כ לשצ'ז'נוב. שם כבר היו בגיטו, בבית אחד עם משפחתה הענפה של האם. האב, אם על שום כשלונו ואם מחוסר ידיעת השפה הפולנית, הלך בטל ואילו האם פרנסה את המשפחה בסחר-חליפין עם אוכלוסית הכפרים בסביבה. החיים היו חיי גיטו — קשים — מחסור, צפיפות. האלינה נשלחה להביא תרופה עבור האח התינוק מבית מרקחת שמעבר לתיל הדוקרני שהיווה את מיתחם הגיטו. היא עשתה זאת בזחילה, תוך רגעי-פחד קשים.

בקיץ 1942 (כנראה) ביצעו הגרמנים אקציה בגיטו. כל בני המשפחה שבבית התייצבו בכיכר האקציה ואילו אמה של האלינה עמדה על כך שהמשפחה תסתתר בעליית-הגג. הגרמנים שנכנסו לבית, לא בדקו את עליית הגג והיריות שירו לשם, החטיאו את המטרה. את האח-התינוק השתיקה האם בכוח עד שכמעט נחנק. המשפחה הצליחה להמלט מן הבית ומצאה באחד הכפרים שבסביבה מכר פולני, או גרמני, ואצלו הפקידה שרידי רכושה לעת מצוא. לאחר מכן סובבו בכפרים, מחצר לחצר, קנו או החליפו אוכל וביקשו רשות ללון ולבשל. כך עברה כחצי-שנה עד אביב 1943, כנראה. באביב מצאו עצמם בני המשפחה מחוסרי-כל. באין ברירה הוחלט שהאם תיגש לאותו מכר שאצלו הופקד הרכוש ותקח חלק ממנו על-מנת להמירו בכסף. פולני, שאצלו לנה המשפחה, ניאות לקחת את האם אל אותו מכר.

כשחזר בערבו של אותו יום, חזר הפולני שיכור, ובלעדי האם, בספרו שהיא נהרגה על-ידי הגרמנים.

למחרת סיפר לנו את הסיפור בדייקנות. כמובן, שהסיפור על כך שהרגו אותה היה נכון. סיפר שליווה אותה ועקב אחריהם אם תקח את הדברים ותביא לו לעגלה. לדבריו, היא באה אל אותו פולני או גרמני והוא סגר אותה והלך להביא גרמנים, להלשין לפנייהם שיש בביתו יהודיה... הגרמנים באו והיא התחילה ללכת אחריהם באמרה: — „אני אראה לכם — יש לי פה בעל ושני ילדים, אני רוצה לראות אותם. תנו לי ללכת“. כמובן שלא הובילה אותם לכיוון שבו חיכה הפולני, אלא הובילה אותם לכיוון אחר... אל השדה, ושם התחילה לרוץ בתוך ההיטה, כדי להימלט. הם ירו בה והרגו אותה. הפולני סידר את הענינים שלו ובערב חזר.

* כל המובאות והפרטים מתוך עדותה של ש.ה. היא „האלינה“. תיקי עדויות „מורשת“. העדות נגבתה ב-30.1.64 ע"י י.ב. בשיטת הקלטה. לעדה הוגש שאלון „מורשת“ מספר 4. (ילדים) והיא נתבקשה לעיין בשאלות ולהשתדל לכלול בעדותה תשובות לשאלות, אך לספר את סיפורה באופן חופשי. במובאות הבאנו דברים שנאמרו בע"פ, ללא סגנון פרט לתיקון שגיאות במבנה המשפט. העדות נמשכה כשלוש שעות.

על האב נפלה עכשיו האחריות לפרנסת שני הילדים, בתנאי רדיפה ופחד בלתי פוסקים. בסביבה נמצאה אחותה של האם וזו היתה מתחלפת עם האב בטיפולם בפעוט. היו משוטטים בסביבה, לנים בגרנות ומבקשים אוכל מהאיכרים. האלינה סודרה אצל משפחת איכרים שהיו לה שלושה ילדים ותפקידה שם היה רעיית פרות וטיפול בילדים. תמורת זה קיבלה מחסה ואוכל.

ששה שבועות לאחר מות האם, נתפסו גם האב והאחות בשל הלשנה. הגרמנים הוציאו את האב מן הגורן בה ישן, על-מנת לירות בו. האב השאיר את הבן בגורן, כנראה מתוך תקווה שיינצל, אולם הילד התחיל בוכה והגרמנים תפסו גם אותו. את הסיפור הזה שמעה האלינה תחילה מהשכנים ומתוך דבריהם הסתבר לה שהמדובר הוא באביה ובאחיה. היא הלכה בעצמה לכפר השכן, שבו התרחשו הדברים ושמעה את פרטי הסיפור משכניו של המלשין. "הייתי כמובן מדוכאת מאוד, בכיתי. נשארתי לבדי. את האחות של אמי איבדתי, אינני יודעת מה קרה לה... בכיתי ימים ולילות, אבל זה כמובן לא עזר לי... הגרמנים היו צריכים לבקר בכפר ולחפש בו יהודים. בני המשפחה שאצלם התגוררתי, אמרו לי להגיד שאני הבת שלהם. והנה, באמת הופיעו הגרמנים, וערכו חיפוש מדוקדק בכל המקומות. כנראה כי משהו הלשין במפורש על כך שישנה בבית יהודיה, מכיוון שהחיפוש שלהם היה יסודי ביותר. כל אותה שעה הייתי משחקת והייתי נרגשת מאוד. אני זוכרת שהאשה נתנה לי מטפחת כדי שאתעטש כל אימת שאהיה מתרגשת... הם קראו לי, ובעלת-הבית אמרה: "הנה, זאת הבת הבכורה שלי, היא עוזרת לי והיא נחמדה מאוד". הם שאלו: "נו, ולהתפלל את יודעת?" בחנו אותי כדי להיווכח, אם אני באמת בתם. ידעתי את כל התפילות בעל-פה. תפילת-בוקר ותפילת-ערב ותפילת יום-ראשון, כי הייתי הולכת לכנסייה בכל יום ראשון ובידי היתה מחרוזת התפילות... הם לא חשדו בי והלכו להם מבלי להכיר אותי. אבל, ימים מספר לאחר שהלכנו, אמרו לי בני-המשפחה הזאת: את יודעת, היה לנו מזל שלא גילו אותך, אחרת היו הורגים את כולנו. ובאמת, ראי, יש לנו עוד שלושה ילדים ואין אנו יכולים להרשות לעצמנו שכולנו ניהרג אם יגלו אותך... את נחמדה, אינך מכבידה ועוזרת לנו, ולהיפך, מאוד היינו רוצים שתשארי, אבל אין אנו רוצים ליהרג. רוצים אנו ששלושת הילדים שלנו יחיו. תצטרכי ללכת.

לא עזר לי שום דבר. לא התחננתי, כי הבנתי, שזאת המציאות ולמחרת ליווה אותי בעלה של האשה כברת-דרך. לקחתי אתי תיק, תרמיל, ובו קצת אוכל וכשהגענו לפני יער, זוכרת אני כי השאיר אותי שם, אמר לי שלום וחזר. לא ידעתי לאן לפנות, לאן ללכת ומה לעשות. הסתכלתי מסביב אם אין גרמנים בסביבה, כי פחדתי שאם יראו אותי שם, ודאי יידעו שאני יהודיה. סתם ילדה קטנה, מסתובבת לבדה, ובמצב כזה להיתפס..."

באותו קיץ, בודאי היה זה קיץ 1943, החלה האלינה סובבת בכפרים ולחפש לה מחסה. המשפחה שאצלה היתה קודם, לימדה אותה לספר, כי שמה האלינה פאפאשיאק ומוצאה מוארשה, וכי אמה נהרגה בראשית-המלחמה מההפצצות ואביה ברח אתה לכפר ושם מת ממחלה. כשסיפור זה בפיה היתה האלינה מחזרת על חצרות האיכרים. יש שהיו דוחים אותה, אם בשל גילה הרך, או

בשל היותה ילדה שלא תסכון לעבודה-של-ממש ואם בשל חשד לגבי מוצאה. אך פה ושם היו משפחות שקיבלוה. בדרך כלל היו מרחמים עליה לפנות ערב ומרשים לה ללון במקום מן המקומות. אולם משנתקבלה בחצר מן החצרות, לא היה עובר זמן רב ויהדותה היתה מתגלית: אחרי שלחצו עליה וברקו את סיפורה מכל צדדיו, היה מתגלה שהיא יהודיה — והתוצאה תמיד: גירוש מן הבית, או לכל היותר רשות-לינה לעוד לילה בלבד וסילוקה למחרת. מעניינת ביחוד היא פגישתה עם כומר באחד הכפרים:

„הייתי יומיים אצל כומר אחד, שהוא באמת קיבל אותי מאוד יפה. הוא אמר, כמובן, שאינני יכולה להשאר אצלו, כי אליו באים הרבה אנשים וזה יהיה חשוד והוא סידר אותי באיוו משפחה. אמרתי לו ישר שאני יהודיה. החלטתי שלכומר אסור לשקר ואני מוכרחה להגיד לו את האמת, אבל למרות זאת קיבל אותי זה מאוד יפה. אני זוכרת שנתן לי לשתות חלב, והיה זה משהו מיוחד במינו. נתן לי גם לחם לבן. תוך היוםיים הללו הוא סידר אותי במשפחה אחת, והזהיר אותי כי אם אפילו ירביצו לי, שלא אגלה כי אני יהודיה. אסור ואסור, כך ממש השביע אותי. אמרתי לו: „לא! — אני לא אגלה.“

כמובן, שלאחר חודש וחצי של שהייה אצל אותה משפחה נתגלה בכל זאת מוצאה. רגשות האשם והרצון לכפר עליהם היו חזקים, כנראה, מהשבעתו של הכומר. האלינה גורשה וחזרה אל הכומר שהוכיח אותה קשות. הרגשת האשם התחזקה בה „הבנתי שאני אשמה והלכתי לי גם מהכומר.“

לפי שיחזור מוערך, הסתובבה כך האלינה עד חורף 1943/44. אז מצאה משפחת זקנים באחד הכפרים אשר תמורת עבודה-קשה מן הבוקר עד לערב, נתנו לילדה מעט אוכל ולינה. האלינה היתה כבר בגיל ביה"ס, אך הזקנים סירבו להרשות לה ללכת ללמוד, מחשש של אבדן שעות-עבודתה. האוכל היה מועט כל-כך, שהאלינה נאלצה לגנוב קצת אוכל בלילות. כן עזרה לה משפחה שכנה, שעם בתה התיידדה, והללו היו נותנים לה ארוחה אחת טובה בשבוע. בהיותה באותו כפר, כבר למדה לקח ולא סיפרה לאיש על מוצאה היהודי, אף שהילדים חשדו בה והציקו לה.

„התחלתי להתפלל, בלי שיבקשו ממני — אני למדתי קצת תפילות, לא היה שום לחץ עלי. זה מצא חן בעיני, ההליכה לכנסייה ובשביל מה להתפלל היה לי תמיד... היה לי תוכן לתפילות. שעות עמדתי על הברכיים והתפללתי, על אבא ועל אמא ועל כל המשפחה שלי. זה מצא חן בעיני, כל הטכסים הללו וגם החגים מאוד מצאו חן בעיני...“

כך הגיע סוף המלחמה, נכנסו הרוסים — אולם בחייה של האלינה לא בא בתחילה כל שינוי. היא המשיכה לחיות כיתומה פולניה אי-שם בכפר, כנראה, לא הרחק מוארשה, שכן בתם הבכורה של השכנים המיטיבים היתה נוסעת לעיר-הבירה לעסוק בעניני מסחר וחליפין. היא אשר הציעה להאלינה לעזוב את הזקנים ולעבור לוארשה אל קרובי-משפחתה. הללו חיפשו ילדה שתטפל בפעוטתם בת 3-4, בשעות שהוריה היו בעבודה. האלינה ברחה מהזקנים ונסעה לוארשה. הפגישה הראשונה עם משפחת פופלאבסקי בוארשה לא היתה מעודדת. הגב'

פופלאבסקה אמרה שהילדה קטנה ורוזה וכיצד תוכל להשתלט על העבודה והטיפול? בסופו של דבר, הסכימה לקבל את האלינה לנסיון של שבועיים.

תוך השבועיים נתברר להאלינה שהאשה היא אשה טובה, ועשתה כל מאמץ להתחבב עליה. תחילה היו לה קשיים גם באוכל, שכן קיבתה המצומקת לא יכלה לקלוט, כנראה, אלא כמות זעומה של מזון ואחרי זמן קצר שוב בא הרעב והציק לה בין ארוחה לארוחה. מחשש לאבדן מקלטה לא העיזה האלינה לנגוס משהו בין הארוחות, אף שהדבר הוצע לה ע"י פופלאבסקה.

בתום השבועיים הודיעה גב' פופלאבסקה שהיא רוצה בהאלינה, שאפשר לסמוך עליה, שהיא ילדה נבונה וכו'. כך נשארה האלינה שם במשך כשנה וחצי, כלומר בין אביב 1945 לחורף 1946/7. כעבור זמן, כנראה קצר למדי, נתעכרו היחסים בבית בין הבעל טוב־הלב אך השיכור, ובין האשה החולנית. בהאלינה מצאה האשה משענת ובפניה תנתה את צרותיה. היחסים ביניהן נתהדקו והאלינה חשה שמצאה תחליף לאם וכך גם האשה:

...אמרה שאני אהיה לה כמו בת והם יהיו הורי. יש לה בת אחת קטנה ואני אהיה הבת הבכורה שלה.

בקיץ 1945 למדה האלינה כדי להיבחן לכיתה ב' (והיא לפי המשוער בת 9-10 ואינה יודעת קרוא וכתוב). פופלאבסקה שלחה אותה ללמוד והילדה ראתה נחת בלימודיה.

לא ברור, אימתי גילתה האלינה את יהדותה בפני האשה הפולנית. מכל מקום חשה האשה כנראה שהאלינה מסתירה דבר־מה מפניה, וניחשה מהו טיבו של הסוד. בסופו של דבר, גדל האימון והאלינה גילתה לה את שמה וסיפרה את סיפורה. פעם ראשונה בחייה הקצרים היתה תוצאת הגילוי הפוכה מכרגיל: היחס נשתפר עוד יותר, האשה ניסתה לעודד אותה והאלינה התחילה מתכוננת ברצינות לטבילה ולעזיבת מורשת היהדות העגומה בעיניה כל כך.

כיצד חזרה האלינה ליהדות? יום אחד קראה מודעה על „הקוארדינציה“ בוארשה הקוראת לילדים יהודיים לבוא ולקבל ממתקים, בגדים, ספרים וכיו"ב. „אז אמרתי לה, בטח שאני אלך, פעם אחת כבר יש לי סו"ס הזדמנות לנצל את היהודים על זה שאני יהודיה, אנצל אותם. אקח כל מה שאפשר. היא, כמוכן, הסכימה“.

לאחר הביקור במשרדי הקוארדינציה, החלה להופיע בבית אשה, שניסתה לשכנע את האלינה לחזור ליהודים וליהדות.

„הקשבת, הקשבת, ולא אמרתי כלום ובסוף השיחה הייתי אומרת — לא! אני לא רוצה...“ וכהסבר מוסיפה האלינה — „הייתי מאוד אדוקה, אח"כ הסברתי לעצמי שרציתי להתרחק מן היהודים, היה לי רע, רציתי לשכוח את זה. אני לא שכחתי — ידעתי שאני יהודיה וזכרתי כל הזמן את השם שלי, למרות שלא השתמשתי בו הרבה שנים. שם ותאריך הלידה, זה מה שזכרתי, כי ביום הזה אני נהרגה. אח"כ, עם השנים, נעשיתי אנטישמית ממש ושנאתי יהודים, שנאתי אותם. נוכחתי בכך שאני שנאת יהודים, כשהראו לי תמונותיהם של ילדים יהודים מבית־הילדים בלודז' כדי למשוך אותי לשם. הייתי מנומסת ולא אמרתי לאשה

כלום, אבל בלבי חשבתי — אוי, הם נראים כל כך גועלים, כי הם דומים ליהודים, הילדים הללו... הייתי אנטישמית מאוד”.

האשה היהודיה לא הצליחה במשימתה, ואז הופיע איש אחר, נציג הקואור-דינציה ואיים על פופלאבסקה שעליה לתת את הילדה, ולא — החוק הוא לצד היהודים. האלינה חלתה בשפעת, ואז בא האיש ודרש שהיא תעבור אליו. הילדה ביקשה ארכה עד שתחלים, מתוך כוונה לברוח אל בני משפחתה של פופלובסקה, אך היא הועברה, תוך התנגדות, בכי וצעקות לביתו. פופלובסקה עצמה היתה נייטראלית במאבק זה שהתנהל בין איש הקואורדינציה והילדה. היא לא רצתה להסתבך בפלילים, אך לפי עצת הילדה (כך מספרת האלינה!) דרשה לעצמה סכום גבוה של כסף — „אני אמרתי לה שתדרוש הרבה כסף, שלפחות לנצל אותם, את היהודים האלה, שאינני רוצה לחזור אליהם”.

לבסוף, הועברה האלינה, לאחר פרידה נרגשת ביותר מפופלאבסקה. מביתו של איש הקואורדינציה, לבית הילדים בלודו, משם ניסתה לברוח בחזרה לוארשה, אך לא עלה בידה. עדיין היתה מתפללת יום יום תפילות קאתוליות וכך המשיכה גם בשני בתי הילדים בצרפת, שאליהם הועברו הילדים בסוף 1946 או ראשית 1947, אך לאט לאט התרופפה התנגדותה של האלינה לסביבתה החדשה. היא התקשרה מאוד לשנים ממדריכיה. על השאלה מה היה יחסה לפולין ולנצרות בהיותה בצרפת, היא עונה:

„מדי פעם היה המדריך ואחרים שואלים אותי: מה דעתי? ידעו שנשארתי באמת הכי קנאית, ועדיין טענתי שאינני רוצה לחזור, ואיני רוצה להיות יהודיה... רק זמן מועט לפני העליה, אני זוכרת, שהתחלתי קצת להרגיש אחרת, וששמנם אני יהודיה”. עכשיו היתה פעילה מאוד בחברת הילדים, למדה ולאט לאט רפתה התנגדותה ליהודים וליהדות, עד שבארץ, נמוגה לגמרי.

האלינה לא חזרה רשמית לדת ישראל. קרוביה בארץ ניסו להשפיע עליה, בשם זכרון הוריה, שהיו שומרי-מסורת — אך בינתיים נכנסה הילדה לפני ולפנים חיי כפר-הנוער בבן שמן ולא היה לה ענין בכך. האלינה הגיעה לקיבוץ, ובו היא חיה עד היום הזה, אם לשני ילדים ונושא בעול תפקידים בחברה ובחינוך.

THE CROSS

Nesia Orlowitz

This chapter from a forthcoming book on the rescue of children from the holocaust. The authoress collected these children in Hashomer Hatzair children's homes in post-war Poland, and her book contains some of their stories. The present story concerns a little girl who was saved by a nunnery and the difficulties encountered in taking her out of there and returning her to the Jewish folk.

AN ORDINARY YOUNG JEW TURNED HERO

Yosef Arieli

A short episode from Jewish underground experience in France. It relates the story of an underground fighter who saved his fellow-fighters while on the threshold of death.

THE STORY OF HALINA

Yehuda Bauer

A small Jewish girl in Poland lost her parents and had to go begging for refuge in villages. After the war she was adopted into a Polish family and wanted to become a Catholic. In her testimony Halina, now a mother in one of the kibbutzim, relates how she left the Polish family and left on her way to Palestine.

EMANCIPATION AND ASSIMILATION

Yaakov Turi

This article deals with the concept of *emancipation*, which constitutes a single act, as well as a process of struggle, and is also the situation consequent upon the results of such struggle — release from restrictions. Since the nineteenth century, its connotation has been transferred from the liberation of individuals alone to the liberation of *groups* from enslavement and curtailment of rights.

The author does not accept the idea that emancipation necessarily causes assimilation. He analyzes the various levels of this concept, from